

Sune Berthelsen

Den tvivlende lysmager

J.P. Jacobsen 1847-1885

For Fremtiden vil jeg dog vist kun gjøre historiske Underværker maaske med lyriske Afbrydelser, for jeg er for æstetisk i god slet Forstand til at kunne indlade mig paa disse direkte Prokuratorindlægs-Digtninge, hvor Problemer siges at stilles under Debat medens de kun postuleres løste, (det gjælder baade til højre og til venstre).

Det er i Naturvidenskaben bleven Mode i den senere Tid at sige at der er bleven lagt for megen Vægt paa Udviklingshistorien. Denne Beskyldning kan ikke med Grund udslynges mod works of fiction; thi her er der næsten kun Tale om færdige Tilstande, selv hvor der er gjort Forsøg paa det er det aldrig virkelig Udvikling, det er kun en vis fast Form, der Ark for Ark nuanceres rigere og rigere, understreger mer og mer. Der er ikke Muligheder i dem til alt muligt, derved vinder de naturligvis i Fasthed men ikke i Liv. Den virkelige Udviklingshistorie [...] er det der bør lægges Vægt paa nu af dem der kan, selv med Fare for at Karakterne skal synes at mangle Sammenhæng (I Virkeligheden er der enkelte Sider i Menneskene der ikke hænger sammen; hvor skulde ogsaa en saa complex, saa mange Steder fra hentet, uddannet og paavirket Ting som den aandelige Side af et Menneske, være organisk hel.) Naturligvis skal der være Sammenhæng i det hele Store, men hvis Bøgerne ikke skal blive hele Conversationslexica for Menneskekundskab maa man stille Fordringer til Publikums Intelligens og ikke ængstelig og omhyggelig trække et rødt Ankertoug igjennem alle en Figurs Stadier og Phaser. Forfattere er i det hele taget saa tilbøjelige til at skrive for Idioter, og der er dog lige saa gode Hoveder blandt dem der læser, som blandt dem der skriver.

J.P. Jacobsen i brev til Edvard Brandes, 30/3-1880

J.P. Jacobsens forfatterskab er af omfang et af de mindste i dansk litteratur, men af betydning et af de vigtigste. Ud over sit litterære virke oversatte han Charles Darwins hovedværker til dansk og skrev en række videnskabelige afhandlinger. I 1873 fik han Københavns Universitetets guldmedalje for en afhandling om ferskvandsalger. Jacobsens videnskabelige bedrifter betød, at han kom til at personificere den nære alliance mellem naturvidenskabens strenge objektivitetskrav og den moderne litteraturs virkelighedsfordring.

Den naturvidenskabelige rationalitet førte for Jacobsen til en dybtgående afstandtagen fra alle religiøse forestillinger, og i hele forfatterskabet stråler foragten for troen på

overnaturlige magter. Mennesket var ifølge Jacobsen overladt til sig selv her på jorden. Når han eksempelvis lader Niels Lyhne i romanen af samme navn udånde, gør han det uden tro og håb på frelsen: ”Og endelig døde han da Døden, den vanskelige Død.” Når det er den vanskelige død han dør og ikke blot den almindelige død (eller hvad der ellers kan tænkes), er det fordi Jacobsen havde en dyb forståelse for de problemer som den menneskelige erkendelse stod over for i forhold til det meget komplicerede følelsesliv. Med sin nøgterne iagttagelsesevne og fine poetiske sans afdækkede han med psykologisk indlevelsessevne fragmenter af liv. Jacobsen betragtede de naturvidenskabelige resultater som kendsgerninger, men havde en dybere forståelse for menneskets besvær ved at realisere det indlysende.

Edvard Brandes som Jacobsen stod på meget nær fod med, forsøgte gentagne gange at engagere Jacobsen i den politiske kamp, men hver gang smøg Jacobsen sig behændigt uden om. Ofte fremhævede han sine æstetiske fordringer som den afgørende forhindring. Andre gange undslog han sig med henvisning til den svaghed som sygdommen indgav ham (Jacobsen led af tuberkulose) eller til, at afstanden til Thisted (hvor han i lange perioder boede) gjorde, at han ikke havde føling med de aktuelle diskussioner i den fjerne storby København.

På trods af at Jacobsen således afviste at tage direkte del i den politiske aktivisme, der prægede Det moderne Gennembrud, nød han bred anerkendelse som en af bevægelsens vigtigste skikkelser på grund af forfatterskabets indlysende kunstneriske kvaliteter.

Forfatterskabet er gennemstrømmet af en sproglig originalitet, som gennemtrænger alt helt ned i de enkelte sætninger. Jacobsen benyttede dialektale vendinger, opfandt nye ord, og brugte samtidens almindelige ord på nye hidtil usete måder, og gav ord som han hentede ind fra historiens glemsel et nyt kraftfuldt liv. De sproglige nyskabelser var så omfattende og betydningsfulde, at Georg Brandes uden tøven erklærede, at Jacobsen havde skabt det kunstneriske sprog, som var forudsætningen for, at litteraturen kunne blive moderne i Danmark.

For Jacobsen var forfatterens opgave ydmygt, gennem hårdt arbejde og eksakte observationer at formidle fragmenter af liv uden ensidigt at træde i karakter og uden at tage endelig stilling. Jacobsen overlod således en væsentlig del af ansvaret til læserne. Den fragmentariske komposition og den tilbagetrukne fortæller sammen med sprogets følelseladede poesi har fået en række forskere til at fremhæve forfatterskabets slægtskab med eftertidens eksperimenterende modernisme.

Betydningen af Jacobsens forfatterskab er svær at overvurdere uanset hvilken alen man benytter som målestok. Ifølge den grænseoverskridende og banebrydende tyske

digter Rainer Marie Rilke (1875-1926) ”skabte han [Jacobsen] den naturalistiske epoke i dansk litteratur og formåede som kun få danske digtere at påvirke litteraturen uden for landets grænser”.

Af J.P. Jacobsen:

Om Arternes Oprindelse ved Kvalitetsvalg (oversættelse af Darwins *Origin of Species* 1872)

Mogens (novelle 1872)

Menneskets Afstamning og Parringsvalget (oversættelse af Darwins *Descent of Man* 1875)

Et Skud i Taagen (novelle 1875)

Marie Grubbe, Interiører fra det 17. Aarhundrede (roman 1876)

To Verdener (novelle 1879)

Niels Lyhne (roman 1880)

Der burde have været Roser (novelle 1881)

Mogens og andre Noveller (noveller 1882)

Digte og Udkast (digte og fortællinger 1886)

En Rejseskildring - optrykt i Politiken 1885

Om J.P. Jacobsen

Blandt de samtidige behandlinger kan nævnes Herman Bang *Realisme og Realister* (1879) og Georg Brandes *Det moderne Gjennembruds Mænd* (1883)

Blandt de mange afhandlinger om Jacobsen kan nævnes: Vilh. Andersen *Litteraturbilleder*, bind 2 (1907); Georg Christensen *J.P. Jacobsen* (1910); Søren Hallers disputats *Synselementerne i naturskildringen hos J.P. Jacobsen* (1921); Paul V. Rubow *Saga og Pastiche* (1923); Aage Knudsen *J.P. Jacobsen i hans digtning* (1950); Frederik Nielsens disputats *J.P. Jacobsen. Digteren og mennesket. En litterær undersøgelse* (1953), der gennem en psykoanalytisk læsning af forfatterskabet betoner masochistiske elementer, Svend Møller Kristensen *Impressionismen i dansk litteratur* (1955); Svend Ole Madsen *J.P. Jacobsen: Virkelighed og Kunst* (1974)

Om enkelte værker kan fremhæves: Brita Tigerschiölds disputats *J.P. Jacobsen och hans roman Niels Lyhne* (1945); Jørgen Ottosen gennemgår Jacobsen-forskningen, der bl.a. indeholder et opgør med Vilh. Andersen i *J.P. Jacobsens ”Marie Grubbe”* (1968) og Ottosens *Omkring Marie Grubbe* (1972); Anders Østergaard (red.) *Skud – tekstanalysen i dag* (1992) med 5 forskellige analyser af Jacobsens novelle *Et Skud i Taagen*

Af nyere behandlinger af Jacobsens forfatterskab kan nævnes Jørn Vosmars disputats *J.P. Jacobsens digtning* (1984); Jørn Erslev Andersen *J.P. Jacobsens litteraturhistorier* (2003) og Marianne Stidsen ”En utopisk realist. J.P. Jacobsen, darwinismen og brandesianismen”, i *Det stadig moderne gennembrud*, red. Hans Hertel (2004)

Jacobsens lyrik er blandt verdens mest itonesatte. Bl.a. kan Arnold Schönbergs senromantiske udgave af Gurreange (på tysk: Gurrelieder) fra 1900-1911 nævnes

Hjemmesider, der behandler Jacobsens forfatterskab:

www.adl.dk/adl_pub/forfatter/e_forfatter/e_forfatter.xsql?ff_id=6&nnoc=adl_pub
www.kb.dk/elib/litt/dan/jacobsen
www.e-poke.dk/jacobsen.asp
www.litteraturnet.dk/danvalg/frameit.asp